

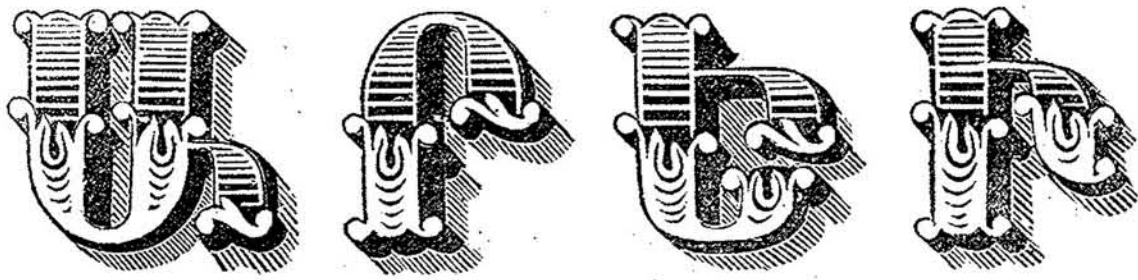
ՀԱՏԸ 5 ՄԻԼԻԵՄ

ՔԱՆԱԿԱՆ

Տարեկան վեցամսեայ	
Երկրորդ թիւ . . . 2. 0. 80	40
ԱրժԱՆԱՆՈՒՄ 30. 20	10

ԵՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ԴԻՄԵԼ ՏԵՐԵՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՏՈՒՄԵՐ ԼԵՒՈՆ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

ԱՅԳԱՅԻՆ ՇԱՀԵՐՈՒ ՈՐԿԱՆ

42 ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ՇԱԲԱԹԸ ԵՐԵԲ ԱՆՊԱՍ

ԽՐԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՐ ՏԵՐԵՆՈՒԹԻՒՆ

Շաբա Ապրիլ Տարի, Թիւ 16

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐՈՒ

ՀԱՍՏԵ

Journal AREV

B. P. № 600

Alexandrie, EGYPT

ՀԱՐԱՏԱՐԱԿՈՒՄ ԶԵՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԶԵՆ ԳԵՐԱՅԻՆԵՐԸ

ՏԵՐԵՆ-ԽՐԱՐԱԳՐԱԿԵՐ ԳԱՀԱՆ ԹԵՔԵԱՆ

ՆՈՐ ԴԱՐԱՇՐՁԱՆ ՄԸ

Բ.

Դաշնակցներուն յաղթութիւնը վերջ պիտի գնէ Նոր Ժամանակաց Երկաթէ Դարուն, որուն պատմական բացումը կատարեց, 1871ին, երկաթէ Նախարարապետը՝ Պիլմարք, տեւոտական ուժին բիրտ ու վայրագ յաղթանակովը, և զոր մըշտընէն աւելորդ կ'սպառնար յարապիրտ անողորմ կամքը դաժանորէն զինուորական ու ճարտարաբանական կայսրութեան մը, երկաթէ ու պողպատէ կայսրութեան մը, խաղաղութեան ու պատերազմի առնուան բոլոր մրցումներուն և ընդհարումներուն համար ահարկու կերպով հանգերձեալ ու սպառնալիցէն:

Ո՛չ ևս են Պիլմարքեան Ժամանակները:

Պատերազմին սկիզբը արտասանուած իր ճառերէն մէկուն մէջ, Անգլիոյ Նախարարապետը, Պ. Ա. Երուին, ըսաւ իմաստով ծանրաբեռն, ապագայով լեցուն խօսքեր, որոնք մահուան զօղանը կը հնչեցնեն այդ առնիծապարտ Ժամանակներուն, ուր քաղաքակրթութիւնը կանգ առաւ, և կ'աւտոն դաւաճար, բարի գաղափարները իր Դարաշրջանին, ուր ան պիտի վերականգն իր յառաջնապայծառութիւնը: Թնդանովներէն Բարոյական արժէքներուն, մարդասպան ընդհարումներուն դժոխսին ժխտին մէջ, թեւեւ ըստ բաւականին չի լսուցանայ այդ խօսքերը. բայց անոնք ատոր համար ոչինչ կը կորսնցնեն իրենց պատմականութենէն, այս հանդիսաւոր ու բաղադրեալ Ժամանակ ու պատերազմը դաշտերուն անասման սալին վրայ, Նոր Եւրոպա մը, Նոր Աշխարհ մը կը դարձնուի...

«Մեզմէ՛ Դաշնակցներս, յայտարարեց Ա. Երուին, կը հաւատամք, կը դաւանեմք որ զօրաւորեալ պարսկականութիւններ ունին, եւ սկսանք իրաւունցներ»:

Մեծ ու աշնուական խօսք, որ, կէս դարու հեռավորութենէ մը, վերածուեալ, իրաւարար, աղատարար, կը պատասխանէ այն ահաւելի, անմարդկային, դիւային բանաձեւին, այն ամպարիշտ ու հայհոյական հաւատամքին որով Պիլմարք բացաւ Երկաթէ Դարը. «Ուժը գերիշխէ իրաւունքէն», ահապ մը ծանդեական ըստմեցողիչ արձանագրութիւն որ կ'ըսէր բոլոր տկարներուն ու պղտիկներուն՝ «Ձեզեցէ՛ք ամէն յոյս, ո՛վ դուք որ այս Դժոխքին ներս կը մտնաք»:

Զեմ կարծիք որ պատերազմին սկիզբէն մինչեւ այսօր, արտասանուած ըլլալ խօսք մը՝ այսօր անշահալից, այսօր անարդարութիւն ու կշիռ ունեցող, այսօր անհաւատարմութիւն պարունակող, — եթէ կարելի է ըսել. խօսք մը որ այսօր հանգիստաբար յոյս ներշնչէ ու խոս-

տում տայ սկսանքնուն: Եւ ո՛վ է յուսադրողը, ո՛վ է խոստացողը: Աշխարհի ամենէն մեծ կայսրութեան գերագոյն ներկայացուցիչը, առաջին տեւոտական մարդը Մեծն Ա. Երուին, որուն այս ճակատամարտին մէջ մուտքը՝ առաջին օրէն վճռեց անոր յաղթական բաղժն ու ելքը:

Թնկացէ՛ք անգլադարձէ՛ք այդ ըստ երեւոյթին պարզ բառերուն վրայ, և հոն սքանչելիօրէն խոսեցած պիտի տեսնաք ամբողջ քաղաքական բարոյագիտութիւն մը, ու թերեւս, մարդկային ամենէն առողջ, տունական ու վեհագի բարոյականին գերիակութիւնն իսկ:

«Չորաւորները պարսկականութիւնն են ունին և տկարները՝ իրաւունքները»:

Պիլմարքեան բանաձեւը կ'ամփոփէր Երկաթէ Դարուն Դժոխականութեանը՝ Ա. Երուին խօսքը կ'ամփոփէ Նոր Ժամանակաց Աւետարանը:

Ի՞նչ վեհ, ի՞նչ մարդկային ու քաղաքակրթական ըմբռնում ուժին, անոր կողմէն ու զերին աշխարհի մէջ, ու մանաւանդ ի՞նչ անակնկալ աշնուական հասկացութիւն, ի՞նչ բարձր գնահատում հէգ ու խոնարհ սոցիալութեան: Բարոյական արժէքներուն ի՞նչ վեհ ըմբռնութեան: Ա. Երուին կը հաւակէ հանգիստաւորապէս, ի լուր աշխարհի, վաղուան բոլոր զօրաւորներուն կողմանէ ուղղելով խօսքը բոլոր տկարներուն, թէ Դաշնակցները կ'ըմբռնեն ուժը ո՛չ թէ ըստ գերմոնականին, իբրեւ միջոցը եռասորական վախճաններ հետապնդելու, բռնատիրութեան, կեղեքումի ու կողոպտութիւնի վայրենի խտրական յաղթանակութեանն ու բարոյութեանը, այլ իբր աստուածային ձեռք մը, օրհնեալ կարողութիւն մը, առաքել, նուիրութիւն մը որուն ամենէն մեծ ստորագրելին (attribut) վեհանձնութիւնն է և ամենէն գեղեցիկ կէրարկութիւնը՝ պաշտպանել հազար տկարը, օգնութեան ձեռք կարկառել անոնք:

Ա. Երուին կը յայտարարէ որ ուժը չէ՛ միակ ու ամբողջ իրաւունքը. թէ ուժը իրաւունքներ չունի միայն, ինչպէս կը հաւատայ, կը հաւակէ գերման բարբարիկ կուլտուրան. թէ ան, ընդհակառակը, նուիրական պարտականութիւններ ունի կատարելիք հանգէպ տկարներուն:

Ու տկարութիւնը, որ արգահատանքի, ծաղրի ու արհամարհանքի առարկայ մը դարձած էր աշխարհի մէջ, — ուր, հակառակ ըրիստոնէական ու բարոյական բոլոր վարդապետութիւններուն, տակաւ թափանցած ու ներգործած էին գերման

ուժապաշտութիւնը և զայն արգահատող ու պանծացնող կեղծ-դիւտական, Տարվինական ու Նիլեական սուփիստութիւնները — տկարութիւնը, որ անխնայ կոտորուեալ էր անխնայ զօրաւորներէ ու նախառուեալ անկարեկիր հանգիստեաններու կողմէն, ինչպէս իր գէտնամած դիրքէն, իր աղբատոյի, մարադոյի վիճակէն անակնկալ կերպով վեր կ'առնուէր, կը բարձրանայ՝ իրաւունքներ ունեցողի իշխանական աստիճանին Այո՛, տկարն ալ իրաւունքներ ունի, զօրաւորին նման, ու եթէ ո՛չ զօրաւորին ընդդէմ իրաւունքները, գէթ անոնց ամենէն տարրականները ու նուիրականները. իրաւունք կեանքի, իրաւունք աշտուտութեան, առանց որոնց՝ մարդկային չ'ըլլար կեանքը, այլ անասնական, այլ գլորատական: Ու զօրաւորին պարտականութիւնն է օգնել տկարին՝ որպէսզի նուաճէ իրականաբար վայելուած այդ իրաւունքներուն:

Ահա Նոր Ժամանակաց Իրաւագիրը (Charte):

Յիշատական Յեղափոխութիւնը հաւակցէ և նուիրագործեց «Մարդուն ու քաղաքացիին իրաւունքները» որոնց զօրութեամբ ամէն մարդիկ հաւասար են իրարու և օրէնքին առջեւ:

Ներկայ պատերազմը, որ յեղաշրջութեանց մեծագոյնը յառաջ պիտի բերէ աշխարհի պատմութեան մէջ, պիտի հաւակէ՝ իր կարգին՝ «Ազգութեանց իրաւունքները» նոյնքան նո իրական որքան առաջինները, և որոնց ուժով՝ ազգերը հաւասար պիտի ըլլան պատմութեան առջեւ, պիտի արտօնուին հաւասար աշտուտութեամբ ապրելու և զարգանալու:

Եւ ասիկա պիտի ըլլայ ամենէն մեծ, արգահատող ու վերջնական յաղթանակը զօր քաղաքակրթութիւնը պիտի աւանդ բարբարոսութեան մը, չարագործ ու յետաշրջական ուժերուն վրայ. ասիկա պիտի ըլլայ փառաւոր պատկաւարումը (courennement) երկարատեւ կայքերով ու յեղափոխութեան զօրութեամբ ընդմիջուած, երեւելիքով բեկեղեկուած, արիւնով ու լոյսով շաղկապ, ոճիւրով և իտեալով զանգուած իր երկարաշունչ, տաժանելի ու խորհրդաւոր գործին, զոր դարուց ի դարս հետապնդեալ էր անդու:

Արդարութիւն, հաւասարութիւն, ազատութիւն մեծ բառերը որոնք ընդ մը շատ բառ մնացած էին, աւաղ, տկար ու ճնշուած ազգերուն համար, պիտի առնեն ընդհուպ ապրող իրականութիւններու, կենդանի, կենարար ուժերու տեղին ու կերպարանը, ու պիտի գործեն, հրաշագործեն, բարեք և օրհնութիւն սքանչելի իրենց շուրջը:

Փա՛ռք ու պատի՛ւ իրենց պարտականութեանց դիւտակց զօրաւորներուն: Ու երանք՝ նիւթով տըկարներուն և աղքատներուն, զի անոնց համար ալ է այսուհետեւ Երկրի Արքայութիւնը:

ՄԻՔԱՅԷԼ Ս. ԿԻՐԻՃԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃՍԿԱՏԷՆ

«Մշակ» հոս-թիւքական ամսագրում իր անվական թվականից Արքայ Պապագուսէն ստացած է հետևեալ տեղեկութիւնները 16)29 Մայիս Թուով:

«Պատմաբանները պորձում են անձնուրութեամբ:

Հասարակն օգնութեան հասել է Դ. և իր կարծեսներով:

Հասարակը Վանի նման հերոսական գիւղերով լինէ: Երբ ցոյց տուէ թիւք զօրքերին մինչև այսօր և օգնութիւն ստանալով՝ Մայիս 11ին գործ վանել պարտաւոր լինումուն շրջակայքից:

Մուշի դաշտը ապառ է կոտորածից Սասունի նմա միասին, ուր նոյնպէս դարձաւ սարակ Հայ մարտիւրը իր «Լինել չլինելու» խնդիրն է դրել սուպարեղում և սուրբ ձեռքին գիւղացիներէն, իրաւունքն և թիւքը սովորներին, սպասելով օգնութիւնն ստանալու զօրքից և կամաւորներին վաշտերից: Նրանք կարող են երբոր գիւղացի, եթէ չը դրան փամփուշտի պակասութիւն:

Անցեալները ձուլումներով իր քիւրդ գերի ինձ մի քանի յայտարարութիւններ արեց հայ-քիւրդական յարաբերութիւններին նկատմամբ Այժմ ուրախութեամբ արձանագրում եմ, որ նրա ցեղակից Ծէյիս Զ. և իր քիւրդերով միասին գործում է Հայ պատմաբաններին հետ Բիթլիսի ուղղութեամբ: Բիթլիսի վիճակը թուով ոչ մի Հայի քիւրդ չէ արեւմտացի:

Հայը այս անգամ չի ցանկացել ոչ խորք գերում մնալ: Այլ չըման ալերը իմացել է Սուլթանին իրաւունք կոտորածները անկող մտախն, ուրքի է կանգնել և միջնաւ այսօր գիւղացիներ է թիւքերին:

Վանից և շրջանից փախուստի գիւմած թիւքը վաշտերը գեպի Բիթլիս այժմ կուտում են սպասում Հայերի և Գիւրդերի դէմ: Ստանդարտով Հայերն են: անհրաժեշտ է նրանց օգնութեան հասնել: Վանի կամաւորներին վաշտերը երբեք չստան իրանց կը համենա Դաշնից յետոյ օգնութեան ձեռք կարկառել Դաշնակցներին շատ գիւրդին է, սպա այն անոնց գեպի և սովորներին երկրորդ Զէյթունի շրջանը, պատմական կիլիկիան մի ուժգին թափ եւս, և Զէյթունի մարտերից: Այնքանորքեակց օգնութիւն ստանալու իրաւունքն՝ կարող են յուսալ հիւսիսից:

Նրանք ուժեղ կերպով մինչև այսօր գիւղացիներ են: (*)

Արքայի շրջանում հիմնադրուած կործանակը են 27 հայկական դիւղեր իրանց բնակիչներով, իսկ Գիւրդերը փախուստի են դիմել գեպի Երզրում մօտերը: Այնպէս որ բոլոր քիւրդական գիւղերը դատարկ են և անախ:

Վանի շրջակայքի գիւղացիներն արգէն վերադարձել են իրանց գիւղերը, ինչպէս և Լիւմ և կոտուց կղզիներում ապաստանած մօտ 12,000 Հայերը:

Խալալայի միջամտութիւնը մեծ պատերազմին անասելի ոգեւորութիւն է մարդիկ ինչպէս սուս զօրքերը, այնպէս և տանջուած թիւքաւորներ շարքերում: Մինչև անգամ, վանիցի մի Հայ հաւատացած է, որ այս անգամ Խալալան կ'աջակցի Կիլիկիայի անկախութեան, միայն թէ Զէյթունիցի կարողանան յաղթող հանգիստանալ:

— 25- Դր միացեալ պետութիւնն: (*) Տեսնել այս մասին մեր պատուան Ազգ. Բրնիկին մեջ հրատարակուած ցաւաղի սեղեկութիւնը: Դր յոյժ դժբախտաբար Լիւսիկի մեջ գեղեղն այս մասին վերի լաւատեսութիւնները: Մ. Խ.

ըն այժմ կուտում են գերմանական բրաւունքներն գէմ և խոստանում մանր աղգերին ինքնուրոյն կեանք: Ինչո՞ւ կիլիկիան այդ չը պիտի ստանայ, քանի որ նա իր ինքնուրոյնութեամբ ոչ մի պետութեան չափին հախաղիք չէ, — ստան է խոսակցեալ:

Ես այս բանը ստալին թիւքընտալից չէ որ լսում եմ: Համարեա անհնգն էլ այդ դաժնում են իրաւացի:

Արքայ Պապագուս

ԵՆՐՈՊԱՅԻ ԲՈՒՐՁԷ ՊՈՒՊՐԻԿԸ (*)

(ՊԵՆՏԻԿԱ)

Արեւմտեան ամբողջաշրջանում ամենաշատ կարեւոր լինում է իրանց անհայտ հանքի համարուն մօտ ուրիշ անցանքը ընկերներով, պողպակի մը գտնալ, սպա՝ ծոյց գտնաւորութեան բան մը, մէջը տաւ չլուրնով լեցուած: Երկու համարանքու միացած անոնց վրայ գտնալ դաշն: Հաւանականաբար Պենտիքացի անոնք մը, իր ծնողաց հետ Գերմանիայում արշաւանքին անհնգն օրաւոր ամենը ձգած էր դաշն ու քիւր յետոյ կառք մը, թերեւս լինանք մը, վրայէն անցնելով ճղմեր էր դաշն: Մանր անխը տառապանք ըրեր էր զըլուրն:

Նախորդ յօդուածով՝ ըսած էի թէ այս անգամ, զորքէ պղտիկ պողպակից Պենտիքան կը պատկերացնէ: Անկէց ի վեր շատ մը նոր բաներ ստանալ, մաս մը եղեքական, մաս մը՝ ցուտային, ընդհանուր ամամբ յաղթ: Ու Եւրոպայում անհնգն ունիմ իրար միացող համարներուն պատկերը, խոսքի դաշտերու, թափուր ու աւերակ տուններու: Նուաճկարովը, ու ճիշտ ուղիս անոնք պողպակից, ջրախաղաղած դրուելով, առաջնորդը կը ջրանք թափում: առաջնորդը բանալին քայլերուն տակ: Ու ամէն անգամ որ միացա կ'իյնայ սա, Պենտիքացի վրայ կը խոցիմ:

Եւրոպայի կուտաշրջանը կը կոչեն դաշն, և շատ իրաւամբ: Պատերազմներու տուն, զոր ո՛չ ինքն էր մղողը և ո՛չ ալ իր հաւանութեամբ կը մղուէր, ամենաժանր հարուածները ինքը կրած է: — Խեղճ, պղտիկ տեղութիւն մը, միտած մեծ ու կամակոր դաշտերուն կողքին: Իրար դարձնել համար պէտք է Պենտիքան դարձնել: Աշխարհագրութեան մէջ գիւղուածովը, ու սանձանաղլութիւններու քմա՝ հանգիւրովը ունոյց մօրճերուն սալը և դաժն է միջոյ: Ժեմմաւ և միայն և Եւրոպայի ցամաքակողմի երկու էն կառքուար ճակատամարտները, իր հողին վըրայ մղուցանալ Զուին, իրաւունք, կանգուն մը շող որուն համար կուտած չըլուրն իրենիցն տարբեր ցեղի գուտիներ, Աւստրիացիներ ու Սլոնացիներ, Հաւանութեաններ ու Հոլանդացիներ, Անգլիացիներ ու Բուրսիացիներ, Սլոնացիներ:

(*) Ամերիկեան «Թայմս»-ի Բոսպի պատերազմական թղթակցի Բոյին Բոսպի այս յօդուածը ընդհանրապէս մասնաւոր ուսուցիչական արժանի է, իր կիկնակ ծանկեղանքները համար. իսկ՝ արդիւնէն Պենտիքայի մասին ու և գուրիւն իր այժմեական պատմաւոր հետաքրքրութեամբ կը կարգացուի, եւ Երբորդ արդիւնէն հայ ընդհանրութեան հոյսի սեանքն պահելը իրենց դժբաղ Մայր երկրին: «Այսպիսի Բուրք Պուպրիկ»-ին, այնքան մեծ իր բաղադրիկ եւրոպայի բոլոր Պենտիքային, իր շուս մը խոսք գիւղերուն մէջ: Ման. Թարգմանքին

Կողմանի ձևկառուց

Արեշէկեան ձախարհէն

Առեւտրական ձևեր

Բարիկ, 20. — Պատերազմական նախարար Պ. Միլերան ռազմաւերքի մասին հետեւեալները քաւ Վերակոչին մէջ. «Զինուորական սիսոցներու մեր արտա-

Յուլիոս կեսարի նման հեղինակաւոր
թիւն մը, ինքնաբարոյի վկայութիւն մը
տուած է զարեր առջ Պելճիքացիներ
բազմութեան մասին, «կալիբուրոնի-
քէն» բոլոր ցեղերուն մէջ Պելճիքը ամե-
նազաւմն են» ըսելով: Մեռէ վերջ եկող-
ներէն անոնք, որոնց սկիւի ինչոյ ոչ
մեծ, պատմութեան պատմութիւնը պար-
պետի արձանագրեն որ Պելճիքացիները
զարերով պանցերն իրենց զաւաթիւնը
Սիկիլիան ի վեր, զաշտակի առկիներ
ունենալ մօտէն ի վեր, Պելճիքացի մէջ

[illegible]

ԳԵՐՄԱՆՆԵՐՆԵՐ ԳՍԼԱՐՈՒՄԸ

Խոսքական ճակատոհմ

Արարան/ույ ղեզ

Արևիկ, 29. — Սև լեռնցիներու կոչ-
մէ. Շէստով գրաւուի կը հասնասուի:
Սեպտեմբ Զարումա՛ յաւազանալով 10 քն-
բանօք առին եւ 1000 վարաւոր Ալլաւա-
զիներ ժողովեցին: Հե՛. Գրժ.

Բարգժ. Ն. ԹՈՂԱԹ.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԻԳԸ

(ԳՐԱԳԻՐՈՒՄ ԵՎ ԳՐԱԳՐԱՐՈՒՄ)

Անենե մը ի վեր եւրոպական զանա-
զան հրահարտութեանց մէջ Հայաստանի եւ
Իրիկիոյ տուելիք էալպանական ռեմիտան
մասին առաջադրած կարծիքները բնաւ
համապատասխան չեն Հայ ժողովուրդին
սպասումն նկղին եւ իր արդար ակնկա-
լութիւններուն: «Հայաստան ծիբը» ու կը
կատարի այս պանուս, Հայ ազգը ար-
մատի կ'ընէ իր վերջնական եւ ամբողջա-
կան ազատագրումին ու թոյլ չի տար ու մե-
զի համար Պիտէրքի վեհաժողով մը ըլլայ
յառաջիկայ վեհաժողովը: Այս մասին հա-
մաձայն են բոլոր Հայերը, ինչպէս նաեւ
Հայուն օտարազգի բարեկամներէն օտար:

Ատենը չէ այլևս ողբալու. արևնուտ
անցեսալի մը վրայ որ համխտուն լեծ-
մին անշնչելի խարանճ պիտի ըլլայ
1878էն մինչև այսօր, Հայաստաբարդ
մշակին կրտս որակին կեցող, աշխիւ
Թողու. զինքը խելոյն ու քաղաքա-
պետին՝ որ եւրոպական խոստումներուն
զործածութենէն կը սպասէ վերլուծիչն,
կը յաջորդէ իրաւունքի ու ազատութեան
համար կուտող մեծ ազդեցիկ կողքին փոք-
րիկ Թողովաւորի մը զործունէութենը,
հետագայի ու սոթակցութիւնը:

Հայր անշնորհ գնորատու— Էջ. որ
իր երկիրն ինքնավարութիւնը կրող
կամ ունիցողն է, իր հայրենիքին կա-
տարեալ անկախութեանը սպասել. Չա-
լաւոր հայը ոչ ցնորքներու ետեւէ չի
վազեր, կ'ուզէ իր կեանքին համար զիջ մը
ապագութիւն, իր աշխատութեանը համե-
մատական ապագովութիւն մը և վստահու-
թիւնն ինչ որոտան բռնաւորքին կամայա-
կան աջակցութիւնն չպիտի չորհարարուի:

Այս նպատակին հասնելու համար, Հայերը 1845ի առնաններին սկսեալ, ահադին ճիգեր ըրին, եարպէլ, Ալիշան, Բաճառ-Բաճի իսպառ Պէշիկիթաւան բանաստեղծները Հայաստանի տառապանքներէ երկոյցին ե իրենց աղբալիցիներուն հայրենասիրութիւնը վառեցին, Հայկական ամենախորքը գիւղերուն մէջ զարթոյր հիմնուցան, ինչպէս նաեւ իրթական բարձրագոյն հաստատութիւններ թիֆլիզի, Պոլսի, Բարիդ Այս միջոցներուն է որ Հայ երիտասարդութեան մէջն մտաւորական խումբ մը Ֆրանսա ե իտալեա զրկուեցաւ հայրենի երկրին մէջ ստացաւ կրթութիւնը կատարելաբար արծուր համար

Եւ արա՛ մեր սկզբունքներովը կաշ-
մուած բոլլ մը երեսասարկ մտաւորա-
կաններ Պոլսէ կը վերադարձան և 1861-
Սահմանադրութիւնը կը դնեն, կը թափախ-
նորս մեծ ընկերութիւններ կը հիմնուին
հայկական ամէն գիւղ գոռն վարժարա-
նով մը օժտելու և աղքատ տղոց կըը-
նակ թնան համար սանձամբշտ միջոցները
հայկեայ լեզու, նպատակաւ Եւ համեմա-
տաբար ամուսնական ժամանակի մը մէջ,
Հայ ժողովուրդը արաբօրէն կը յառաջ-
գիմէ, շնորհիւ իր բանաստեղծներուն,
իւ համալսարանականներուն և իր գեղ-
արհեստներուն:

Վրայ կը հասնէ 1873ի Ռուս-թուրք պատերազմը: Պատուէթեան կ'արձաւ նստիլ՝ որսամիսն յաշտելու իրենցը: Չարին ծառայութեան մէջ դադուող Հայ դորայաբնիկուն կատարած դերը, և Հայ ժողովուրդին կողմէ յաղթական Ռուսական զինուորած աջակցութիւնը, Ռուսական բանակը, որ կարենէ մէջ էր հաս-

Համբերությունը մարդկանց իրենց արուած խոտառմանը իրականացմանը, Միթէ Անդրիան չէ՞ որ Հայաստանի բարեկեցութեան հսկողութիւնը ստանձնեց և այս նպատակաւ ալ քանից որ դիմումներ չըբաւ:

Երկուր տարիներն Հայերը ամենամեծ համբերությամբ ապացույցը տուին, յուսալով միշտ որ երբօրպան իր խոստումները պիտի իրագործեն: Համակերպողյան հակառակ ամէն կարգի խղճամոռմանն էլ, հակառակ անասանելի դրացնութեանը Քրիստոսեւրոն, Ջերֆօլմբուրն, Թուրքերուսն մե մուհաճիքի Թալաթ գաղթան հայներուն, զորս կարող էր Սաւթմանի կայ ժողովուրդին մէջ կը զրկէր, դատունք լաւագոյնս լրտեսելու և աւելի գիւրտութեամբ զանոնք հալածելու համար եւ 1887ին իտալիները, երբ խոստումները չեն իրագործուած, զուտ զատկազան հպատակ ունեցող գաղտնիքաբմբէներ կը կարմուին ալատադրութեան շրջանի մը գալուստը վտնացընելու համար: Ատորի իրենց կեդրոնները հատատեսցին յաբրդաբար Աթէնք, Էօսսուն և յետոյ յարնէլ:

Հայ Ժողովուրդը, ինքն ալ մասնակցեցաւ այս ըրթիթէնութան ստեղծած շարժումին, նախ զբաժնական ղեկավարութիւններ ընկնով, յետոյ ալ անձիկ տեսնելով իր յուսարեայնքի խողձակելու և րոպէսէ իր յիշմամտութիւնը առաջ բերելով, Ան կը սկսի մտածել թէ Անգլիան, իր պաշտօնական խնամատարը, շատ հեռու է, թէ ան լաւ չի ճանչնար երկիրը, ու թրեւսն տուելի ձեռնասուս պիտի ըլլար իրեն, աչքերն ու յոյսերը դարձեալ դէպ ի դէպ կարգաւորութիւն մը:

Մէկ դարէ առելի է որ Հայաստանի շարունակական շինման մէջ էր Ռուսիան նաև. դիմելք թէ այս վերջինը ի՞նչ վերադաճած էր հովիտանէ Հայոց, դիմելքն այն բարոյականութիւնը դուր էր վայելելէն երբեմնի թրքական նահանգներուն և այսօր սոցիալական հողին վրայ ստղծող էր հայերնակոյնները Ռ. տակաւ առ տակուն. դրեթէ՛ անդիպարացարաբ, սահմանակից երկրներն առ. Հայ մոլոդուրդը իր ամեն նորոնայ աղօթքին կը խառնէր ամ յատկանշական բանաձևը, նախախնամութիւնն հայցելով որ «Քեռիին սուրբ կըստ բուկըլլայ» Ասկէ առելի բացալայտ կերպով է՛նք կարելի Չարդին պաշտպանութիւնը հայցել. Բայց այն միջոցին սոսական քաղաքականութիւնը, դերմուհնականին հետ համոծայցն, դէտք եղածին չարի չի հակադդեց և անկը-Փրանսական թաղարտականութեան ջանքերը Հատեցաթուրքիս ասկէ օգոտուեցաւ. հայկական չարքութիւն ջարդերով պատասխանելով

Թուրքիոյ Հայերը, 1878ի վաղորդայնին, դեռաբութիւնն չի կրեցին տեսնելու համար որ քիչ աստիճան մէջ Ռուսիոյ կողմէ գրուեալ ճառագործները նախապէս այնքան արգաստանին, ըսոր հասածն էին վաճառականութիւնն ու ճարտարաբանութիւնն մեծ մղում աւելնալու, գլխաւորեալ, նկարչութիւնն զարգացան. կեանքի ապահովութիւնը կատարեալ է. հաղորդակցութիւնն միջոցներ կը հաստատուին. մայրենի լեզուն խնամքով կ'ուսումնասիրուի և այնքան կը ծաղկի ու կը հարստանայ՝ որ դասական լեզու մը կը դառնայ: Այսպէս, Ռուսահայերը Ասիայցիութիւնն Եւրոպացի դարձան և Թրքահայերը դարձան թիւրքեր. հաստատուն թէ սուլթանական կայսրութեան մէջ այս կարգի ոչինչ կատարուած է իրենց համար՝ ժամկտեղ որչափ ալ անհրաժեշտ եղած ըլլայ, կ'ըզմայրիք (Բեռլին) շուտով գայ Հայաստանը արեւելեան Թուրքիոյ լուծին:

Բաց աստի, Կովկասի վոխարձային
վերոնիմով-Տաշքովի խեղացի և մարտա-
սէր քաղաքականութիւնը կը ձգտէ մե-
տեցիկ ունեւորել և Հայսերը և 1906էն
ստպին, Հայեկերու ընթացքը այս միւր-
ձեցման բարեբար արդիւնքը կը ցու-
ցալըն արդէն: Այս է Ռուսո-Հայկական
յարեպերութեանց մէջ յիշատակութեան
արժանի ու կենսական անկիւնաքարը:
Սլաւ-Ճարճական տաղնապին վաղորդա-
նին:

Ցաւազին փորձառութենէ մը խրատուած, Հայ Ժողովուրդը կը համոզուի թէ ինքզինքնին միայն ապահւնելու է վերածննդին համար, առկայու. համար այն օրս թէ՛մայիլէջ քաղաքեւոյն որոնք առէն առարի ա'լ աւելի կ'աւանդինսն զինքնուն հասկնայ վերջապէս որ ճիշդ մը պէտք է ընել իր գոյութիւնը ապահովելու համար. — անկախօն գոյութիւն մը թէի. — ըստ պատկերի լատաւորն օրերուն Աւ. առաջ նախաձեռնութեամբ Ն. Վ. Պօղոս փառաշուքարի, Ալեքանդրապօլիսի նմանազօրեացը կը հիմնուի Հայկական Բարեգործական Միութիւնը կազմած ընկերութիւն մը:

(Հոս յօդուածագիրը Բ. Մխուրժեանն
կանոնադրին մի քանի յօդուածները կը
յիշատակէ:)

Այս՝ ճիշդ գոր մի լատին ընտելե
հայեր կասարեցին, շարունակելով յոյ
դենկ Եւրոպայի թարեկամեցողութեան
վրայ, և մեծ եղաւ իրենց երջանկու
թիւնը երբ կարացան թրջացելուսն ա
ստա՛ովութեանը հակելու պաշտոն՝ ունե
ցող երկու քննիչներու անշահումը՝ մի
նորովեկացիի և միւսը Հոլանտացիի, ին
որ և, Վ. Պոգրուս փաշ Եւրոպրի երկու
բառեւ, յանձնբերու և համեմատար գի
մումներուն պատկուռն էր,

Յեղափոխական կաշուած հայրական
ըմբիթները, սակայն, Ամբրիկոյայի և Նե-
րոպայի մէջ իրենց բարձրագոյնագոյն շարու-
նակելով՝ հանդերձ, համարաշխարհ էին
ժ-Բոն-Թի-Բարբուռն հետ, որոնք համարու-
եան ընթերցման տապալումը իր պարտաւ-
անէին: Երկու լողմէն հանդիսաւոր խոս-
տումներ վարժացողին ապառաժեկան
ժամը և 1903 Յուլիայ յեղափոխութիւն
Օսմ. Նին բնագոյն տապալումը կատար-
վարութեան զիկը յանձնեց իրենի վա-
ստաբնութեան և դժգոհներուն Հայերը
անհիշածութեամբ թէ հաշուով, կարծեցին
իրենց դատին ծառայած բլլով ժ-Բոն-
Թի-Բարբուռն ծառայելով:

Եւ սակայն դաւն հերքում է մեզ կախա-
ռշահանար տրուիլ այս յոյսին, հասկառա-
պէն հանգիստաւոր գիւրընդհատումներուն
որքէ կատարուեալան Պոլսոյ փողոցներուն
ու գերեզմանատուններուն մէջ, երկրոր-
ազգայ ջարդի ինկերու. հերոսներուն գե-
րուգմաննոցներուն վրայ:

Հետեւեալ նշանակալից դէպքերը, որոնց
կատարաւ ճշտութիւնը երաշխաւորուած
է, կը նստ յայտնիլ Թուրքիոյ խօսքը
ինչ ըլլալը. սարլը պատմութիւններ եւ
աստիք, օրուան լուրեր կարելի է ըսել
որոնք տարօրինակ կերպով կը ըսուան.
ինչ Թուրքի ճոցըսանութիւնը

Սահմանադրութեան հրատարակութենէն երկու օր յետոյ, ըսել է 1908 յուլիւսին, ամբողջ Խովքը աօսի մէջ էր քարափին երկայնքը լռածախառնով, բոլոր սպարաւորներուն մէջ ժպէտ-թիւրքերը աւատօրէն կը ճառախօսէին: Երեկոյեան 9-30ին կամ տասնին ատենները երկօրոն իր լրտեսեան մէջ էր, տեսնուած ցան 5 կամ 6 վաղ կառքեր, ինքանով ծածկուած թուրք կիներով լեցուն և լաւ վաս մը կատագանին քով հասած: Այս կիները երկու կառ երեք անգամ քարափին ջրջամը բրին վայելելու համար իրենց հիւսիցի աչքերուն առջև պարզուած գլխութեան տեսարանը և շնչելու համար վերջապէս, աղատութեան օդը կէս ժամ յետոյ տուն վերադարձան, կարգէն դուրս ելլել չարտօնուելով: Յաջորդ օրը քարափ տեսնութեան հրաման տրուեցաւ ասպիւղ թուրք կիներուն այս պայմաններով տակ երեկոյին դուրս ելնելը և քարափներուն վրայ այսպէս բազմութեան երեկոյնը, ուր բոլոր Գրիկառնայ ժողովուրդը կը կրնար զիրենք գիտել:

Մանիրայի մէջ, երբ թուրք և զքրիստոնյայ դու ի կողքբարձնային, 1908 թ. Սպարոնի բերդի սուլուխան իշխանութիւնը՝ զարաւարակեց հետմեակաւ օրէնքը, որ վահկուեցաւ զաղաքին բոլոր փողոցներ, բուն մէջ՝ թուրք կէներուն բացարձակ արդիւնք։ Թողոցներուն մէջ խօսելու նոյն իսկ խելք ծածկուած ըլլան և եթէ իրենց կրօնակիցներէն մէկուն հետ ըլլայ։ Այս օրէնքին անաստուղները սկիզբ առաւ ի վնիւր՝ դատաւարանաբարձութիւն, մարդիկի՝ միմեզ՝ զամի տուգանքի Յիշատակուած այս զեպքերը ակնհայտ

ԱՐԵՒ Եգիպտոսի միակ հայաբերքը
է որ օրը օրին կը հրաժարակէ ՀԱՅ.
ԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀ-
ՄԻՈՒԹԵԱՆ կեանքն ու գործը:

